

**ХАРАКТЕРИСТИКА РЕСУРСНОЇ СКЛАДОВОЇ ВИРОБНИЧОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ГАЛУЗЕЙ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Стаття містить аналіз поліструктурного складу виробничого потенціалу. Виробничий потенціал, в першу чергу, сприймається як сукупність ресурсів, що функціонують і здатні виробляти певний обсяг продукції. Тому особлива увага приділена стану його ресурсної складової. В статті розглянуті стан земельних ресурсів України, посівних площ основних сільськогосподарських культур, виробництво основних культур сільськогосподарськими підприємствами, надходження продукції рослинництва на переробні підприємства. При вивченні використання виробничого (ресурсного) потенціалу підприємств переробної промисловості особливу увагу приділено підприємствам з переробки тваринної сировини. В роботі визначено, що для ефективного використання виробничого потенціалу галузей переробної промисловості потрібно забезпечити збалансований розвиток всіх елементів виробничого потенціалу.

Ключові слова: виробничий потенціал, виробничо-господарська діяльність, галузева спрямованість, економічна система, потенціал, ресурси

Статья содержит анализ полиструктурного состава производственного потенциала. Производственный потенциал, в первую очередь, рассматривается как совокупность ресурсов, функционирующих и способных производить определенный объем продукции. Поэтому особое внимание уделено состоянию его ресурсной составляющей. В статье рассмотрены состояние земельных ресурсов Украины, посевных площадей основных сельскохозяйственных культур, производство основных культур сельскохозяйственными предприятиями, поступления продукции растениеводства на перерабатывающие предприятия. При изучении использования производственного (ресурсного) потенциала предприятий перерабатывающей промышленности особое внимание уделено предприятиям по переработке сырья животного происхождения. В работе определено, что для эффективного использования производственного потенциала отраслей перерабатывающей промышленности необходимо обеспечить сбалансированное развитие всех элементов производственного потенциала.

Ключевые слова: отраслевая направленность, потенциал, производственно-хозяйственная деятельность, производственный потенциал, ресурсы, экономическая система

The article analyzes the composition of polystructural productive capacity. The production capacity is primarily seen as a combination of functioning resources, capable to produce a certain amount of product. Therefore, special attention is paid to the state of its resource component. The article describes the state of the land resources of Ukraine, the acreage of major crops, the production of major crops by agricultural enterprises, the income of crop production to processing plants. In the study of the use of production (resources) building processing enterprises special attention is given to enterprises for the processing of raw materials of animal origin. It is determined in the paper that for efficient use of the productive capacity of the processing industries it is necessary to ensure balanced development of all elements of the production potential.

Keywords: economic system, industry focus, potential production capacity, production and business activities, resources

Постановка проблеми. Харчова промисловість є й завжди лишатиметься стратегічно важливою галуззю національного господарства, від якої залежить добробут українського народу. Прискорене розширене відтворення цієї галузі є однією з найголовніших передумов подолання кризових явищ та забезпечення сталого економічного зростання. Галузь забезпечує не тільки потреби ефективного працюючого бізнесу, а й гарантує продовольчу безпеку будь-якої країни. Тому вивчення стану, структури та ефективності використання виробничого потенціалу цієї галузі є однією із головних завдань економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виробничий потенціал, як економічна категорія та складова потенціалу галузей харчової промисловості, досліджувався на протязі багатьох років як закордонними, так і вітчизняними науковцями. Вперше термін «потенціал» застосував в 1924 році у своїх дослідженнях К.Г. Воблій. Трактують терміну «потенціал» надавали такі відомі вчені як Л.І. Абалкін, О.І. Амоша, О.І. Анчишкін, В.М. Архангельський, Б.С. Бачевський, Н.С. Краснокутська, В.С. Немчинов, О.І. Олексюк, С.Г. Струмилін, І.М. Рєпіна, О.С. Федонін [1,2,5]. Деякі з них розглядають виробничий потенціал як ресурси виробництва, кількісні та якісні їх параметри, які визначають максимальні можливості суспільства по виробництву матеріальних цінностей в кожний проміжок часу, інші – як сукупність ресурсів, які надаються в розпорядження господарській системі для господарювання, треті – конкретну форму існування виробничих сил держави, які використовуються у громадському виробництві. Західні вчені-економісти, а саме: К. Макконнелл та С.Брю, дають визначення виробничого потенціалу як реальному обсягу продукції (валовий національний продукт), який економіка здатна виробити за повного використання наявних ресурсів.

Узагальнюючи існуючі напрацювання, можна визначити, що виробничий потенціал – це наявні та приховані можливості підприємства щодо залучення та використання факторів виробництва для випуску максимально можливого обсягу продукції (послуг). Його треба також сприймати як сукупність ресурсів, що функціонують і здатні виробляти певний обсяг продукції. Тому виробничий потенціал є поліструктурною системою. На нашу думку, до структури виробничого потенціалу доцільно долучити системи збору, обробки інформації, досягнення науково-технічного прогресу, передовий досвід господарювання. Отже доцільно дослідити цю складову виробничого потенціалу.

Мета статті. Дослідження стану ресурсної складової виробничого потенціалу харчової та переробної промисловості.

Виклад основних результатів дослідження. За даними Державного агентства земельних ресурсів України, на кінець 2015 року площа сільськогосподарських угідь – 26717 тис. га. Посівні площі збільшилися у 2013 році у порівнянні з 2005 роком на 2285 тис. га, у тому числі під зерновими культурами на 1205 тис. га, соняшником – на 1308 тис. га, овочами відкритого ґрунту – на 18 тис. га, проте зменшилися на 372 тис. га під цукровими буряками та на 126 тис. га – під картоплею (табл. 1).

В 2014 році в порівнянні із 2013 роком посівні площі основних сільськогосподарських культур мають різну тенденцію. В цілому посівні площі збільшилися на 1090 тис. га або на 4 %. При цьому зростання посівних площ спостерігалось при вирощування цукрових буряків (на 51 тис. га або на 15,4 %) та соняшнику (на 206 тис. га або 4,1 %). Площі вирощування інших сільськогосподарських культур зменшилися: зернових – на 1409 тис. га або 8,7 %, картоплі – на 40 тис. га або на 2,9 % та овочів – на 20 тис. га або на 4,1 %. На кінець 2015 року знову спостерігалися зменшення посівних площ за всіма видами

сільськогосподарських культур. Зменшення склали від 0,5 % - посівні площі зернових культур, до 17,2 % - посівні площі цукрових буряків. Зменшення посівних площ соняшнику, картоплі та овочів відкритого ґрунту склали приблизно 5 %.

Таблиця 1

Посівні площі основних сільськогосподарських культур за 2005–2014 рр.

(тис. га)

Роки	Уся посівна площа	у тому числі				
		зернові культури	цукрові буряки (фабричні)	соняшник	картопля	овочі відкритого ґрунту (без насінників)
2005	26044	15005	652	3743	1514	465
2006	25928	14515	815	3964	1464	469
2007	26060	15115	610	3604	1453	451
2008	27133	15636	380	4306	1413	458
2009	26990	15837	322	4232	1409	451
2010	26952	15090	501	4572	1408	462
2011	27670	15724	532	4739	1439	498
2012	27801	15449	458	5194	1440	494
2013	28329	16210	280	5051	1388	483
2014	27239	14801	331	5257	1348	463
2015	26717	14728	239	4965	1291	438

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України

Наявність та використання посівних площ прямо впливає на виробництво основних культур сільськогосподарськими підприємствами. Так в 2013 році було вирощено зернових культур більше в порівнянні з 2012 роком на 13 584 тис. т, соняшника – на 2315 тис. т, плодів та ягід – на 75 тис. т, проте цукрових буряків вирощено менше на 7737 тис. т, картоплі – на 97 тис. т, овочів – на 275 тис. т (табл. 2).

Таблиця 2

Виробництво основних культур сільськогосподарськими підприємствами

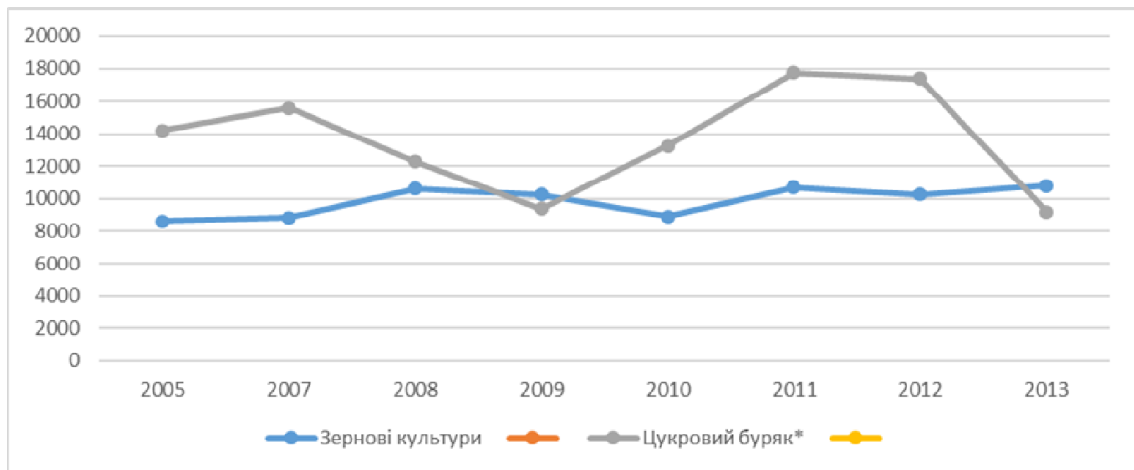
(тис. т)

Сільськогосподарські культури	Роки								
	005	007	008	009	010	011	012	013	014
Зернові культури	8791	2848	2094	5842	9779	4219	6075	9659	9902
Цукрові буряки	2146	4764	1796	151	2663	7145	6838	101	4599
Соняшник	710	374	289	177	586	289	131	446	682
Картопля	39	89	37	18	83	52	57	60	59
Овочі	81	13	109	120	64	541	434	159	341
Плоди та ягоди	00	98	32	15	87	00	69	44	32

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України

Позитивна тенденція у виробництві основних культур сільськогосподарськими підприємствами спостерігається і в 2014 році. Найбільше зростання обсягів виробництва відбулося у виробництві цукрових буряків на 5498 тис. т (або на 60,4 %), найменше – у виробництві зернових культур – на 243 тис. т або на 4,9 %. В середньому на 15 % зросло виробництво картоплі та овочів (на 99 тис. т та 182 тис. т відповідно). Виробництво соняшнику та плодів та ягід в 2014 році у порівнянні із 2013 роком зменшилося на 9,1 % та 25,2 % (764 тис. т та 112 тис. т) відповідно.

Частина продукції сільськогосподарських підприємств була направлена на переробні підприємства харчової промисловості. При цьому надходження зернових культур та цукрового буряку із 2005 по 2013 роки мали мінливі коливання. Так найбільші надходження зернових культур (10703,2 тис. т) було зафіксовано в 2011 році, а найнижче (8615,7 тис. т) – в 2005 році. Найбільші надходження цукрового буряку на переробні підприємства також відзначені в 2011 році (17744,7 тис. т), але найнижче значення зафіксоване в 2013 році (9226,6 тис. т) (рис.1). В 2013 році зернових культур у порівнянні з 2012 роком було направлено на 523,4 тис. т більше, а цукрових буряків – на 8154,2 тис. т менше. В цілому на даний період надходження зернових культур на переробні підприємства збільшилося на 2178,5 тис. т або на 25,3 %, при зменшенні надходження цукрових буряків на 4970,2 тис. т або на 35 %.

Рис. 1. Надходження продукції рослинництва на переробні підприємства, тис. т

При вивченні використання виробничого (ресурсного) потенціалу підприємств переробної промисловості особливу увагу необхідно приділи підприємствам з переробки тваринної сировини. У господарствах усіх категорій за 2005-2013 роки складається тенденція до збільшення поголів'я птиці на 68,3 млн. голів, овець та кіз на 105 тис. голів, свиней – на 869 тис. голів, в той же час зменшилася кількість великої рогатої худоби на 1980 тис. голів (табл. 3). Але в 2014 році відбулося зменшення поголів'я худоби та птиці по всім категоріям. Так найбільше зменшилося поголів'я вівців та кіз на 21 % (на 364 тис голів) в 2014 році у порівнянні із 2013 роком. На 14,3 % (на 650 тис. голів) зменшилося поголів'я великої рогатої худоби, майже на 7 % - поголів'я свиней та птиці (зменшилося на 571 тис. голів та 17 млн голів відповідно).

В 2015 році, в порівнянні із 2014 роком, спостерігається подальше зменшення поголів'я худоби та птиці по всім категоріям від 1,5 % до 4 %. Найбільше зменшилося поголів'я свиней – на 258 тис. голів або на 3,5 %, найменше – поголів'я птиці (на 3 млн голів або на 1,4 %).

Поголів'я худоби та птиці в господарствах усіх категорій

(на кінець року; тис. голів)

Категорії	Роки									
	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Велика рогата худоба	6514	5491	5079	4827	4494	4426	4646	4534	3884	3777
Свині	7053	7020	6526	7577	7960	7373	7577	7922	7351	7093
Вівці та кози	1630	1679	1727	1833	1732	1739	1738	1735	1371	1327
Птиця, млн. голів	162,0	169,3	177,6	191,4	203,8	200,8	214,1	230,3	213,3	210,0

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України

За весь період з 2005 по 2015 роки динаміка нерівнозначна. Так поголів'я великої рогатої худоби в 2015 році в порівнянні із 2014 роком зменшилося на 2,7 % (або на 107 тис. голів), в порівнянні із 2010 роком – на 15,9 % (або на 717 тис. голів), а в порівнянні із 2005 роком – на 42 % (або на 2737 тис. голів). Інша ситуація при дослідженні поголів'я птиці. В порівнянні із 2010 роком воно збільшилося на 3 % (або на 6,2 млн голів), а в порівнянні із 2005 роком – збільшилося майже на 30 % (або на 48 млн голів).

Відповідні тенденції сільськогосподарського сектору економіки України вплинули на виробничий сектор. В результаті проведеного дослідження було встановлено, що виробництво м'яса у забійній вазі збільшилось у 2013 р., порівняно з 2010 р., на 16 %, молока – на 4 %, яєць – на 15 % (табл. 4). В 2014 році спостерігаються несуттєві, але негативні зрушення. Тобто виробництво молока зменшилося на 355 тис т (на 3 %), м'яса (у забійній вазі) – на 29 тис. т (на 1,2 %), а яєць – на 28 млн шт. (на 0,1 %).

Проте стан тваринництва у 2015 р. дає підстави прогнозувати зменшення поголів'я скота та птиці, виробництва м'яса, молока і, за даними Інституту аграрної економіки, відповідного зменшення валової продукції тваринництва на 4 %, у порівнянні із минулим роком.

Таблиця 4

Виробництво основних видів продукції тваринництва за 2005–2014 рр.

Вид продукції	Роки									
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
М'ясо (у забійній вазі), тис.т	1597	1723	1912	1906	1917	2059	2144	2210	2389	2360
Молоко, тис. т	1371 4	1328 7	1226 2	1176 1	1161 0	1124 9	1108 6	1137 8	1148 8	1113 3
Яйця, млн. шт.	1304 6	1423 5	1406 3	1495 7	1590 8	1705 2	1869 0	1911 0	1961 5	1958 7

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України

За даними Державного комітету статистики України поголів'я великої рогатої худоби в Україні (без тимчасово окупованого Криму та частини території проведення АТО) станом на 1 серпня 2015 року скоротилося на 7,1 % у порівнянні з аналогічним

періодом минулого року, у тому числі – поголів'я корів скоротилося на 6,2 %, свиней – на 3,3%, овець та кіз – на 6 %.

Важливим показником діяльності харчової промисловості є освоєння капітальних інвестицій для поліпшення технічного, технологічного та екологічного стану підприємств галузі та підвищення якості продукції. Динаміка освоєння капітальних інвестицій за 2010-2014 роки представлена в таблиці 5. В результаті аналізу визначено, що в 2014 році у порівнянні із 2013 роком у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів було освоєно на 11 % менше капітальних інвестицій, тоді як з 2010 р була тенденція до щорічного зростання. Надходження капітальних інвестицій у 2014 р. знизилася в усіх галузях харчової промисловості, окрім перероблення та консервування фруктів і овочів, виробництва молочної та м'ясної продукції.

Таблиця 5

**Освоєні капітальні інвестиції за видами промислової діяльності
за 2010-2014 рр. (млн грн.)**

Види промислової діяльності	Роки				
	2010	2011	2012	2013	2014
Промисловість	58558,2	86312,8	103172,8	105593,7	86242,0
Переробна промисловість	34230,7	41299,6	43359,0	46240,0	42474,4
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, в т.ч.	8297,0	12144,4	13718,8	15275,3	13486,7
Виробництво харчових продуктів	7906,8	11151,1	13225,7	11640,2	10645,3
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів	762,5	814,4	1339,3	1146,8	1152,6
Перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків	46,5	63,0	67,6	36,6	32,6
Перероблення та консервування фруктів і овочів	455,6	651,7	513,6	490,9	638,9
Виробництво олії та тваринних жирів	1274,2	1382,1	2192,8	2517,8	2505,5
Виробництво молочних продуктів	893,9	1218,7	1102,3	1249,3	2053,2
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів	234,4	381,7	407,7	529,2	433,9
Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів	436,7	389,4	402,3	769,5	438,4
Виробництво інших харчових продуктів	2026,3	3814,7	4682,2	4603,7	3285,2
Виробництво готових кормів для тварин	300,5	560,4	414,9	296,4	105,0
Виробництво напоїв	1912,9	2264,4	2505,3	2634,7	2103,5
Виробництво тютюнових виробів	390,2	993,3	493,1	1000,4	737,9

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України

В результаті проведеного дослідження було встановлено, якщо в 2010 році питома вага освоєних капітальних інвестицій в переробну промисловість складала 58,46 %, то в 2014 році – вже 49,25 %. Але найменші показники були зафіксовані в 2012 р. (на рівні 42,2 %).

Протягом 2010-2014 рр. змінювалася структура освоєних капітальних інвестицій в різні види переробної промисловості. Так, найбільші вкладення надходили у виробництво інших харчових продуктів. У 2014 р., порівняно з 2010 р., їх величина збільшилася на 5,23 в. п. Чималі вкладення здійснено у виробництво напоїв (у 2010р. –

24,2 %, у 2014 р. – 19,8 %), у виробництво олії та тваринних жирів (у 2010р. – 16,12%, у 2014 р. – 23,54 %). У 2,3 рази більше або на 1231,3 млн грн було освоєно капітальних інвестицій у виробництві молочних продуктів.

Рівень освоєння інвестиційних коштів залежить від джерел фінансування та формування капіталу. Результати діяльності галузей та кожного підприємства, як суб'єкту господарської діяльності, їх фінансова стійкість та незалежність залежать від обсягу, походження, вартості, оптимальності структури капіталу, доцільності його трансформації в основні та оборотні засоби.

Впродовж 2013 року у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів власний капітал збільшився на 23 %; довгострокові зобов'язання і забезпечення – на 1 %; поточні зобов'язання – на 3 %; зобов'язання, пов'язані з необоротними активами й групами вибуття та чистою вартістю активів недержавного пенсійного фонду зменшилися майже в 6 разів, що свідчить про зацікавленість власників підприємств галузі в залученні власного капіталу та обмеженість можливостей для довгострокового та поточного кредитування виробничих процесів.

Висновок Отже, для ефективного використання виробничого потенціалу галузей переробної промисловості потрібно забезпечити збалансований розвиток засобів виробництва і трудових ресурсів, сформувавши потребу до застосування прогресивних засобів виробництва з максимальною ліквідацією технологічно відсталих виробництв, створити організаційно-економічний механізм управління процесом поєднання і використання чинників виробництва, за якого досягався б найбільший результат за найменших витрат.

Зважаючи на промисловий потенціал, що мала наша країна у 1990 році, здобувши незалежність, Україна могла б перетворитися на одну з найуспішніших країн колишнього СРСР, Центральної та Східної Європи.

Література

1. Бачевський Б.Є. Потенціал і розвиток підприємства / Б.Є. Бачевський, І.В. Заблудська, О.О. Решетняк : Навч. пос.– К.: Центр учбової літератури, 2009.-400 с.
2. Добикіна О.К. Потенціал підприємства: формування та оцінка / О.К. Добикіна, В.С. Рижиков, С.В. Касьянюк, М.Є. Кокотко : Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 208с.
3. Промисловість України: Стат. зб. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Україна у цифрах у 2014 році / Державна служба статистики України. – К., 2015.
5. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк : Навч. посібник. – Вид. 2-ге, без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 316 с.